

Smulski, Włodzimierz

Pochodzenie herbu miasta Sieroca

Notatki Płockie 19/3-77, 4-8

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Pochodzenie herbu miasta Sierpca

W dobie obecnej heraldyka miejska nie utraciła nic ze swego znaczenia i ustalenia dotyczące herbów miast stanowią nadal przedmiot badań naukowych. Analogicznie godła organizacji lub stowarzyszeń znalazły prawo obywatelstwa w ustroju socjalistycznym. W przeciwieństwie do tego problemy genealogii utraciły zupełnie dawną rangę. Zdecydowały o tym zarówno względy ustrojowe jak i całkowicie zmieniana obyczajowość. Z tych samych przyczyn heraldyka rodów szlacheckich ma znaczenie wyłącznie historyczne. Herby miejskie nabrały nowych treści — z pewnością spełniają funkcję integrującą i budzą patriotyzm lokalny. Z reguły nie służą w naszych warunkach do znakowania własności miejskiej, co stosowano jeszcze niedawno. Reliktem tego jest znakowanie herbem miejskich środków komunikacji chociaż często stanowią one własność państwową lub przedsiębiorstwa nadzorowanego jedynie przez władze terenowe. Jako przykład mogą służyć tramwaje Trójmiasta, czy autobusy Płocka. Również umowny charakter ma umieszczenie herbu na ratuszach, często nie będących siedzibą władz miejskich. Pieczęcie naczelników i prezydentów miast zawierają, zgodnie z aktami prawnymi, godło państwa, chociaż historycznie stosowany był do tego celu herb miejski.

W ciągu ostatnich lat przyjął się zwyczaj ustawiania herbu miasta, niezależnie od urzędowej tablicy informacyjnej, na granicy miejscowości.

Herby, umieszczone na poboczach dróg, często są uzupełniane hasłami, kierowanymi do przyjeźdźnych np.: „Warszawa wita”. Niekiedy hasła, adresowane do kierowców noszą treści prewencyjne, jak „Gdańsk wita i prosi o kulturalną jazdę”. Obyczaj ten rozszerza się i obecnie herby-tablice spotyka się również na granicach województw a nawet powiatów. Do utrwalenia tradycji heraldyki miejskiej przyczynia się narastający ruch turystyczny. W latach sześćdziesiątych panowała moda umieszczania nalepek z herbami miast na szybach samochodów, co ograniczało pole widzenia kierowców. Dla podniesienia stanu bezpieczeństwa na drogach tego rodzaju praktyki zostały zakazane administracyjnie.

Herb miasta lub regionu stanowi element munduru harcerskiego i jest noszony na lewym rękawie. Wśród młodzieży spotyka się hobbyistów, zbierających herby miast. Metalowe znaczki tego rodzaju stanowią przedmiot wymiany, również międzynarodowej. Obowiązujące przepisy zabraniają używania godła państwa do znakowania towarów przeznaczonych na rynek krajowy. W wyjątkowych przypad-

Herb miasta Sierpca

kach towary eksportowane mogą być oznaczone godłem państwa i barwami narodowymi. W myśl tych samych zarządzeń herby miast mogą być umieszczane w znakach towarowych po uzyskaniu pozytywnej opinii właściwej rady narodowej.

Nazwa herbu została użyta do oznaczenia samochodu Syrena. Przykładem nowej funkcji herbu miejskiego może być wizerunek syrenki konsolidujący warszawiaków, budujących Wisłostradę. O żywotności tradycji herbów miejskich świadczy fakt nadania nazwy Studziankom — obecnie Studziankom Pancernym i połączone z tym ustalenie herbu, upamiętniającego zwycięstwo Pierwszej Brygady Pancernej Wojska Polskiego w 1944 roku.

Ustalenie właściwego herbu miasta napotyka często na przeszkody, wynikające bądź z zaginięcia dokumentów zawierających wzór, bądź z istnienia kilku używanych godła. Często obydwu przypadki łączą się ze sobą przyczynowo. W związku z powyższym przyjęto kryteria oceny autentyczności herbu miejskiego. Za autentyczny uważa się herb który jest:

- jedynym znanym
- najstarszym ze znanych
- najdłużej używany

Przykład zastosowania herbów w znakach towarowych

— nadany po 1945 roku (np.: herb Studzianek Pancernych)

— obecnie używany.

Przyjęcie powyższych kryteriów oceny nie zmniejsza w niczym trudności, na jakie można napotkać podczas próby ustalenia właściwego herbu miasta o kilkusetletniej historii.

Oceny są z reguły subiektywne, a straty dokumentów poniesione zwłaszcza w czasie drugiej wojny światowej często uniemożliwiają dotarcie do materiałów źródłowych. W dodatku nie ma w Polsce urzędu, który zatwierdza lub nadaje herby miastom. Na podstawie przepisów ogólnych o zaspokojeniu potrzeb kulturalnych mieszkańców, ustaleń mogą dokonywać sesje miejskich rad narodowych. W tej sytuacji nawet takie wydawnictwa jak PWN czy Ossolineum uwzględniają wszystkie wymienione wyżej przypadki uznania autentyczności herbu w swoich publikacjach.

Niektóre miasta zachowały do dziś akt lokacji lub akt nadania praw miejskich, w których z reguły umieszczony jest opis herbu i jego wzór. Należy do nich np.: Żuromin. W przypadku Sierpca akt lokacji z 8 maja 1322 r., nadany w Gąbinie, nie istnieje. Prawa miejskie zostały prawdopodobnie ponowione przez Kazimierza Wielkiego w 1356 roku i po pożarze w 1389 roku przez Władysława Jagiełłę. Żaden z tych dokumentów nie zachował się. W tekście przywileju Piotra Potulickiego i Anny Piwowej z 1577 roku nie został wymieniony herb miasta. Jest to o tyle uzasadnione, że dokument pochodzi z okresu, gdy w 1534

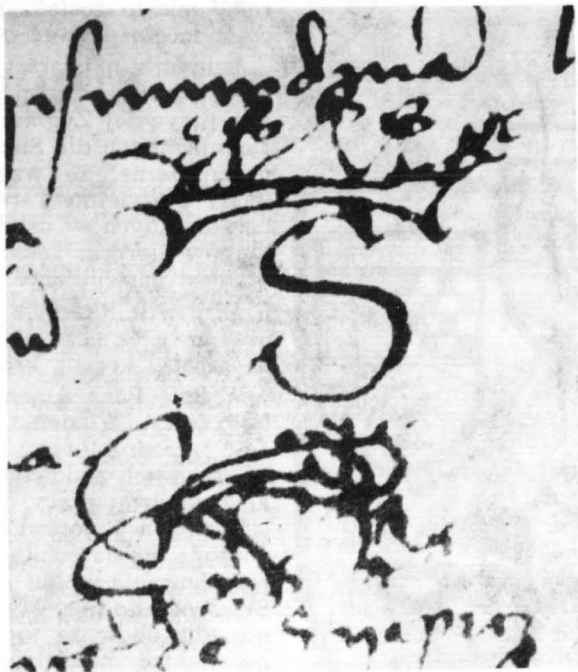
roku miasto zostało podzielone i każda jego część mogła używać odrębnego herbu.

Jednym z najstarszych dokumentów dotyczących Sierpca, którego pełny tekst zachował się jest przywilej Zygmunta Starego z 1509 roku. Dokument ten dla Sierpca ma szczególnie ważne znaczenie, ze względów historycznych — mówi o świetności rzemiosła w mieście oraz heraldycznych — ustala najstarszy, ze znanych herbów Sierpca. Tekst przywileju w tłumaczeniu jest następujący:

„Przywilej tkaczy z Sierpca, aby płótna i tkaniny były oznaczone znakiem: litera S położona między koroną królewską, a lwem poniżej.

W imię Pana Amen. Na wieczną pamiątkę tej rzeczy. Wiadomo, że Majestat Królewski dość szcudrośliwości i łaski okazuje w stosunku do swych poddanych zwłaszcza dla młodszych ucziwej pracy, jeżeli umacniają i utrwalają prawa i porządki, przez które nie tylko dochodzi się do pomyślności lecz do umocnienia i zachowania opinii dobrego i szlachetnego. Stosownie do tego My, Zygmunt etc. oznajmiamy etc. chcącym to wiedzieć, w jaki sposób my mając powierzona pieczę i artystyczny przemysł przewidujących mistrzów sztuki tkania płótna w mieście Sierpc szlachetnych: Feliksa podkomorzego i Prokopa, chorążego i kapitana płockiej braci rodzinnych żyjącego w ziemi płockiej. Dlatego przeto pragnąc aby tyle uważniej i przyzwoiciej zwracały oczy płótna utkane dziełem artystycznym aby były bardziej odmienne i odróżniające się od innych mistrzów i tkaczy innych miast przez specjalną nazwę. Dlatego na korne prośby wymienionego Feliksa podkomorzego za pewną wiedzą i łaską naszą władzą królewską zarządzamy, postanawiamy i urządzamy, żeby mistrzowie wymienionej sztuki tkania płótna w owym mieście Sierpcu wykonywali każdą tkaninę na wzór długości i szerokości tkanin wykonywanych w kasztelanii płockiej naszej i aby te płótna w kasztelaniach i grodach naszego królestwa mogli wolno sprzedawać bezpiecznie i pewniej bez podejrzenia o błąd udzielamy i niniejszym pozwalamy na możliwość znakowania każdej tkaniny płótna tak wszystkich jak i każdej z osobna taką ma się rozumieć literą S położoną w środku między koroną a lwem poniżej na pamiątkę naszego imienia, którego też litera S figuruje jako pierwsza ażeby ten znak pokazywał wieczną drogę Zygmunta i łaskę polecamy pieczętować pod tą postacią. Jest zapowiadane korzystać przy każdym kawałku płótna z miary płockiej i po umieszczeniu powyższego znaku udzielamy i dajemy samym mistrzom i pracującym w wełnianych warsztatach możliwość tkania i wolność pod każdym względem i bezpieczeństwo wywożenia z Sierpca i gdziekolwiek w naszym królestwie po przedstawieniu panom wolność wystawiania i sprzedaży.

Jeżeli kiedyś tkanina przez wymienionych mistrzów i pracowników warsztatów wełnianych obrobiona zostanie i ustalone zostanie, że wyżej wymienionej miary płockiej nie będzie

Fragment tekstu przywileju z 1509 r. z rysunkiem stempla

w sobie miała wtedy nie można znakiem tymże sygnować ani gdzie indziej wywozić lecz wolno sprzedawać w Sierpcu, o ile gdzie indziej będzie wywożona i będzie poddana publicznej sprzedaży i wyżej wymienioną sztukę będziemy traktować jako falsyfikat dla nas i naszych następców nakładając do utrzymania wiecznie darowizny i postanowienia obecnego w mocy na podstawie przedłożonego pisma na czego świadectwo nasza pieczęć niniejszym jest przyłożona.

Dan we Lwowie w czwartek w święto Wszystkich Świętych Roku Pańskiego 1509 naszego panowania roku trzeciego, w obecności tych świadków”.

Odnalezienie tekstu dokumentu można uznać za dość szczęśliwe tym więcej, że nawet Muzeum Historii Włókiennictwa w Łodzi dotąd nim nie dysponowało. Objaśnienie elementów składowych godła sukienników w interpretacji prof. Mariana Gumowskiego jest następujące. Elementy nowe, tzn. koronę i literę „S” opisano i uzasadniono ich użycie. O lwie tekst dokumentu nie mówi nic, ponieważ był on symbolem znanym, powszechnie używanym w Sierpcu a więc nie wymagał objaśnień jako godło herbu Prawdzic, którym pieczętowali się właściciele Sierpca — ród Sieprskich. Przypadki nadawania godła swego herbu miastom przez właścicieli są dość powszechne.

Herb Prawdzic oprócz godła, którym był lew, składał się ponadto z korony, fragmentu muru obronnego i hełmu. Tarcza jest kształtem zbliżona do późnogotyckiej. Był to herb rozpowszechniony na Mazowszu i w Wielkopolsce.

Wśród 140 rodzin pieczętujących się nim odnotowano między innymi: Sieprskich, Kryskich, Radzanowskich, Sarbiewskich i Gulczewskich.

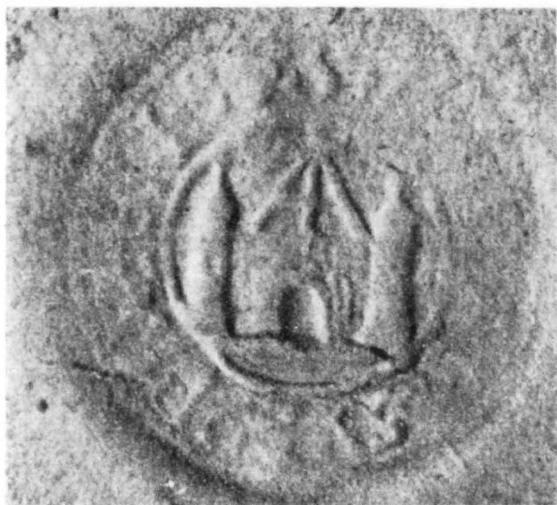
Herb ten, zawierający jako godło zwierzę, jest być może pochodzenia zachodnioeuropejskiego. Jednak obecność dalszych elementów składowych — mur, korona, hełm — świadczy o jego wyraźnym spolszczeniu.

Najstarsze pieczęcie Sierpca zawierały lwa jako herb miasta. Urząd gubernialny w Płocku w 1847 roku posiadał dokumenty opatrzone takimi pieczęciami. Istniejący wówczas opis herbu Sierpca mówi o czerwonym kolorze tarczy herbowej. Publikacje z drugiej połowy XIX wieku również podają lwa jako herb miasta. Do niedawna istniały ślady materialne mówiące o tym, że lew był herbem Sierpca.

Liczący sto lat opis kościoła farnego mówi o tym, że na zewnętrznej ścianie kaplicy, po stronie południowo-wschodniej „wyrobiony jest herb — Lew z kamienia piaskowego”. Kaplica ta, odnowiona po pożarze w 1569 roku istnieje również obecnie. Za zgodą Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przeprowadzono w 1952 roku jej remont połączony z otynkowaniem ścian. Pozostaje nam mieć nadzieję, że podczas kolejnego remontu fragment ściany, na którym znajduje się wizerunek lwa zostanie pozabawiony tynku.

Powyższe uwagi pozwalają wysnuć wniosek, iż lew spełnia warunki najstarszego herbu Sierpca. W dodatku był używany w okresie, gdy miasto stanowiło jednolity organizm, będąc własnością Sieprskich.

Odcisk pieczęci Sierpca z 1565 r.

Po podziałach miasta, z których pierwszy nastąpił w 1534 roku, jego poszczególne części używały odrębnych herbów.

Odcisk niektórych pieczęci zachowały się do chwili obecnej. Pieczęć z 1565 roku zawiera rysunek, który jest wyjaśniany niejednoznacznie. Godło odczytywane jest jako brama z trzema basztami lub fasada kościoła, prawdopodobnie farnego. Brak opisu godła umożliwia dowolność interpretacji. Herbem tym pieczętowało się Stare Miasto. Według zapisków w aktach miejskich pochodzących z roku 1581 herbem Starego Miasta była brama z trzema basztami. Nowe Miasto w tym samym czasie używało herbu, którego godłem była Matka Boska na półksiężycu. W archiwum plockim istniała w 1868 roku pieczęć z tym herbem i napisem w otoku: „Signum proconsulare civitatis Sierpensis”. Pieczęć ta pochodziła z 1716 roku, co wskazuje na okres około stu pięćdziesięciu lat, w ciągu których herb ten był używany.

Zachowany odcisk pieczęci z roku 1671 przedstawia najprawdopodobniej fasadę kościoła farnego. Jest to herb Starego Miasta.

Nie można obecnie ustalić jakich herbów używały inne części miasta np.: Czałpin, Bobrowo. Nasuwa się jedynie przypuszczenie, że rolę herbu jednej z dzielnic mógł spełnić stempeł sukienników. Był on z pewnością czymś więcej niż zwykłym gmerkiem, to jest znakiem towarowym, którym w XV i XVI wieku rzemieślnicy a nawet chłopcy sygnowali swoje wyroby. Szczególną rangę tego stempla akcentował fakt, że był on nadany przywilejem królewskim, co stanowiło wówczas zjawisko dość wyjątkowe. W historii Mazowsza jest zaledwie kilkanaście przywilejów królewskich o charakterze gospodarczym (przemysłowym). Natomiast zezwolenie królewskie na znak graficzny określić można mianem unikalnego. W praktyce przywilejów udzielali mieszczanom właściciele

miast. Z zapisków sądowych wiadomo, że mieszczanie starali się niekiedy upiększać swoje gmerki dla upodobnienia ich do herbów szlacheckich. Stwarzało to pewne możliwości przenikania mieszczan do uprzywilejowanej warstwy szlacheckiej. Godło sukienników sierpeckich, w swej postaci graficznej zabiegów upiększających nie wymagało. Przekonywujących dowodów, mówiących o używaniu stempla sukienników jako herbu części miasta przedstawić jednak nie można.

W ścianę wieży kościoła farnego od strony południowo-zachodniej wmurowany jest kamień, na którym widnieją wykuty jeszcze jeden herb, a ściślej mówiąc elementy godła herbu Slepowron o dość pierwotnej formie. Herb ten był szeroko rozpowszechniony wśród mazowieckiej szlachty. Pieczętowało się nim około stu rodzin a wśród nich Krasieńscy, Glińscy Szymanowscy. Najstarsza znana pieczęć pochodzi z połowy XV-go wieku. Herb zawiera na półnogotyckiej tarczy godło złożone z kruka, podkowy i krzyża. Pełny herb uzupełniają helm

Odcisk pieczęci Sierpca z 1573 roku

i korona. Trzy wymienione poprzednio elementy a więc kruka, podkowę i krzyż znajdujemy, wykonane prymitywną techniką, na wmurowanym kamieniu. Można ze znaczną dozą prawdopodobieństwa wykluczyć związek zachowanej płaskorzeźby z osobą fizyczną. W takim przypadku umieszczony byłby cały herb. Występowanie samych elementów godła może nasuwać wniosek, że zostało ono oddane jako herb części miasta. W przypuszczeniach takich utwierdza bliskość umieszczenia na świątyni godła herbu Prawdzie i Slepowron. Do chwili obecnej jest to tylko hipoteza.

Okolicznościowy stem-
pel pocztowy z 1966 r.
ze lwem jako herbem
miasta

Prowadzone w okresie jubileuszu 650-lecia miasta poszukiwania doprowadziły do ustalenia pierwotnego, najstarszego herbu miasta. Jest nim lew — na tarczy koloru czerwonego.

Miejska Rada Narodowa w Sierpcu na sesji

w dniu 29 czerwca 1972 roku podjęła, w oparciu o opinię Komisji Oświaty i Kultury, uchwałę, przywracającą miastu ten herb, określając go mianem autentycznego.

BIBLIOGRAFIA

1. A G A D, MK 23, 169.
2. A G A D, MK 23, 735.
3. A G A D, MK 23, 888.
4. A G A D, MK 30, 100.
5. A G A D, MK 34, 19.
6. A G A D, MK 37, 388.
7. A G A D, MK 46, 69.
8. A G A D, MK 60, 96.
9. Biblioteka Narodowa Kraków rps 564/6.
10. Bunikiewicz K., Rozwój Sierpca, Mazowsze Płockie i Kujawy — Miesięcznik Ilustrowany nr 7, 8/1927.
11. W. H. Gawrecki, Przywileje, nadania i swobody udzielone miastom Województwa Płockiego, Warszawa 1828.
12. Miasta polskie w tysiącleciu t. II, Warszawa 1967.
13. Gumowski Marian, Herby miast polskich, Warszawa 1960.
14. S.[obieszkański] F.M. E.P. t. 23, Warszawa 1866.
15. Zbigniew Sokołowski, Janusz Żmudziński, Mazowsze Płockie, Warszawa 1967.
16. Słownik geograficzny królestwa polskiego, Warszawa 1889—1902.
17. Pazyra S., Geneza i rozwój miast mazowieckich, Warszawa 1959.
18. Materiały w posiadaniu prof. Mariana Gumowskiego.
19. Muzeum Narodowe w Krakowie n. i. 119 786.
20. Muzum Historii Włókiennictwa w Łodzi. Pismo H.W. I-237/72 z 30.VI.1972 r.
21. Katalog zabytków sztuki w Polsce t. X zeszyt 23 Izabella Gałicka i Hanna Sygietyńska (red.) Inst. Szt. PAN Warszawa 1971 r.
22. Eugeniusz Stryjewski, Nowy herb Sierpca, „Barwy” 1972 r., nr 8.
23. Muzeum Narodowe w Krakowie, pismo LMN (Fot) 192/72 z 09.10.1972 r.
24. A G A D, pismo nr 81 — 10/72 z 25.05.1972 r.
25. PAN Instytut Sztuki, pismo IS/2755/7C z 12.05.1972 r.
26. WPN pisma IV (sekret.) 1041/72 z 08.06.1972 r.
27. MRN w Sierpcu, Uchwała nr XXVIII/46/72 z 29.06.1972 r.
28. Muzeum Narodowe w Krakowie n. i. 119 787.
29. Muzeum Narodowe w Krakowie n. i. 119 788.
30. Chomicki Antoni — Herby miast i ziem polskich, Warszawa 1939.
31. Wydawnictwo PAN — „Ossolineum” pismo z 14.07.1972 r.
32. Wydawnictwo Arkady — pismo EH/72 z 26.07.1972 r.
33. KDMaz. 44 (Pazyra 58 r.).